

Kraków, 8 lipca 2017 roku.

Prof. dr hab. Kazimierz Wolny-Zmorzyński
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II
Kraków, ul. Grodzka 40

Recenzja pracy doktorskiej
mgra Stanisława Kuprianowicza
*Gatunkowa atrybucja eseju politycznego w kontekście poglądów
Noama Chomsky`ego na język i społeczeństwo*

Promotor: prof. dr hab. Waldemar Tłokiński (Uniwersytet Gdański)

Przedstawiona do recenzji praca doktorska autorstwa mgra Stanisława Kuprianowicza liczy 202 strony znormalizowanego maszynopisu, składa się z wprowadzenia, czterech rozdziałów osobno zatytułowanych oraz bibliografii. Pierwszy rozdział pt. *Sylwetka Noama Chomskiego w kontekście jego poglądów lingwistycznych i społecznych* to klarowny wywód na temat problemu zawartego w tytule rozdziału, drugi rozdział pt. *Esej polityczny – atrybucja gatunkowa i estetyczna* to rozważania teoretyczne, doskonale wprowadzające w zagadnienie główne rozprawy, rozdział trzeci pt. *Warstwa lingwistyczna i polityczno-społeczna w narracji literackiej Istvana Bibo, Vaclava Havla i Leszka Kołakowskiego* to analiza wybranych esejów politycznych wspomnianych autorów. Rozdział czwarty pt. *Polityka i lingwistyka: poszukiwanie wspólnoty dla gatunkowej atrybucji eseju politycznego* – traktuję raczej jako podsumowanie całości pracy i badań analitycznych, zaprezentowanych w rozdziałach wcześniejszych. Układ pracy więc jest klarowny, ale brakło mi wyraźnego, klasycznego zakończenia, podsumowującego całość. Spoglądając na spis treści (od tego zwykle się zaczyna lekturę wszelkich tekstów zwartych), odbiorca może odnieść wrażenie, że Doktorant zupełnie zapomniał o dopisaniu zakończenia. Po przeczytaniu jednak dysertacji do końca – każdy szybko się zorientuje, że zakończeniem jest właśnie rozdział czwarty (tak to przynajmniej rozumiem).

-1-

KW

Treść ocenianej pracy odpowiada tytułowi, dobór literatury jest właściwy, ciekawie zostały zestawione do analizy lingwistycznej materiały źródłowe w postaci tekstów eseistycznych o tematyce politycznej sztandarowych trzech eseistów, których łączy wspólny punkt widzenia rzeczywistości w jednym z ważniejszych etapów ich życia – okresu dojrzałości intelektualnej – pochodzących z bloku państw socjalistycznych (Węgier, Czechosłowacji, Polski), gdzie przyszło im żyć i mierzyć się z paradoksami codzienności: Istvana Bibo (1911-1972), Vaclava Havla (1936-2011) oraz Leszka Kołakowskiego (1927-2009; drugi etap życia spędził poza Polską).

To trzech intelektualistów, przyglądający się otaczającej rzeczywistości z tej samej perspektywy politycznej: mieszkańców krajów, tylko pozornie wolnych, ale będących – po drugiej wojnie światowej – pod silnym wpływem oraz kontrolą władzy radzieckiej, a jak to zgrabnie określił Doktorant: rosyjską strefą wpływów (str. 113).

W ocenianej dysertacji cel naukowy został wyraźnie przez Doktoranta określony. To *próba obserwacji żywotności koncepcji językowej i społecznej autorstwa Noama Chomsky`ego w estetycznych formach eseju politycznego. Badania te prowadzić mają – jak pisze mgr Stanisław Kuprianowicz we wstępie – ku dookreśleniu definicyjnemu podgatunku literackiego jakim jest esej polityczny z uwzględnieniem spójności metodologicznej analizy tego gatunku przy pomocy odniesienia do poglądów lingwistycznych i społeczno-politycznych Noama Chomsky`ego* (s.3).

Hipotezy badawcze także zostały przez Doktoranta dokładnie postawione: 1 – *ład ontologiczny leży u podstaw kreatywności i innowacyjności języka eseju politycznego; 2 – ład ontologiczny spajający wolność i przymus warunkuje realizację prospołecznego życia jednostki i grup w społeczeństwie, co zawarte jest w treści eseju politycznego; 3 – gatunkowa sfera estetyki eseju politycznego związana jest ściśle z aspektami konstytutywnego dla porządku języka i społeczeństwa ładu warunkującego społeczną kreatywność i innowacyjność* (s. 5).

Mgr Stanisław Kuprianowicz zastosował w swych badaniach właściwą metodę badawczą (analizę zawartości teksów eseistycznych z uwzględnieniem aparatury pojęciowej stanowisk Noama Chomsky`ego), co pozwoliło Doktorantowi na udowodnienie postawionych hipotez oraz na dojście do przekonujących (przynajmniej mnie) i celnych wniosków.

Doktorant na podstawie interesujących i wnikliwych badań, wykorzystując trafne przykłady (w moim odczuciu zastosował za długie cytaty) udowodnił, że język jest skutecznym narzędziem osobowej kreatywności człowieka, ma wpływ na wychowanie danego narodu, a pomaga mu w tym równolegle czynnik historyczny, osadzony w odpowiednim kontekście narodowościowym. Z tym, że język odgrywa rolę pierwszoplanową. Język jest bowiem systemem znaków, narzędziem, które organizuje społeczeństwo, wyzwala i określa różne stany napięć, niepokoju, ale i spokoju, jest siłą sprawczą wszelkich działań (por. m.in. str. 109 ocenianej dysertacji), prowadzi do destrukcji, ale może oddziaływać konstruktywnie. Najlepiej całą okazałość języka i jego możliwości widać właśnie w eseju – w tym wypadku eseju politycznym – gatunku, w którym język, słowo wypowiedziane przez autora jest najważniejszą cechą dystynktywną, bowiem jak wiadomo eseju nie da się jednoznacznie zdefiniować, ani określić jego cech kompozycyjnych. Esej jest bowiem tak naprawdę wyłączną wizją eseisty, jedynie od niego i jego pomysowości zależy to, jak skomponuje swój przekaz. Eseju nie krepują żadne rygory naukowe, jest plejadą skojarzeń, obok zdań weryfikowalnych – występują poetyckie obrazy, zaskakujące celnymi sformułowaniami, które zawierają masę paradoksów, błyskotliwych aforyzmów w tonie liryczno-refleksyjnym. Jerzy Jarzębski nazywa esej „literackimi przygodami uniwersalnego rozumu”, a można też dodać, że jeśli „essay” to „próba” – to jest to właśnie „próba” sił intelektualnych eseisty, zmierzenie się z podjętym tematem, opisaniem go w interesujący dla odbiorcy sposób, z tematem, któremu musi sprostać, by nie narazić się na kompromitację, bo jak już podjął się opisanie w eseistyczny sposób danego zjawiska – ma udowodnić najpierw

sobie, potem odbiorcom, że ma coś ważnego do powiedzenia i to jego zdanie powinno być brane pod uwagę przez innych, wreszcie właściwie zinterpretowane.

Doktorant zestawiał i zbadał w interesujący sposób eseistykę trzech intelektualistów, dla których wartości obecne od zarania w kulturze zachodniej są najważniejsze i wiele znaczyły oraz znaczą nadal: równość, odpowiedzialność, wolność, sprawiedliwość, braterstwo, tolerancja, miłość, pokój.

Istvan Bibó, Vaclav Havel, Leszek Kołakowski dzielili się swymi przemyśleniami, utwierdzając odbiorców w przekonaniu, że *fundamentalnym aspektem egzystencji człowieka jest odpowiedzialność [...] we wszelkich przejawach życia, mająca zapewnić, iż świat nie jest tylko tu i teraz* – jak pisze Doktorant – *ale jest również elementem dziedzictwa ludzkości [...].* *Odpowiedzialność za słowo jest istotnym aspektem nie tylko w języku polityki, ale również w życiu codziennym każdego człowieka* (str. 188).

Bibó, Havel, Kołakowski odpowiednim interesującą i bogatą narracją swymi tekstami eseistycznymi oddziaływali na odbiorców, dając im do zrozumienia, co jest ważne w życiu każdego człowieka. Ich mocny, obrazowy eseistyczny przekaz wpisał się doskonale – co udowodnił przeprowadzoną analizą mgr Stanisław Kuprianowicz – w teorię języka Noama Chomsky`go. Teoria ta ma na celu wyjście poza etap czysto opisowy i klasyfikujący na rzecz gramatyki zdolnej eksplikować fakty i zjawiska językowe w oparciu o analizę formalno–logiczną (gramatyka generatywno–transformacyjna). Czynniki generatywny – oznacza objęcie wszelkich intuicji językowych mówiących w sposób maksymalnie sformalizowany, a czynnik transformacyjny jest narzędziem realizującym zadania stawiane przed gramatyką generatywną, bezpośrednio służy analizie formalnej struktur tekstowych, pozwalając wydobywać ich istotne elementy, gdzie generowanie i transformacja, mimo że wydają się niezależne od siebie – wzajemnie się uzupełniają, w swej istocie stanowią lingwistyczny odpowiednik logicznego rachunku zdań. Struktury

-9- KM

generatywne dają pewien płaski obraz rzeczywistości, niemal jak np. fotografie bez podpisu, o czymś mówią, ale dopiero zagłębienie się w pokazany obraz dzięki konkretnemu opisowi fotografii daje głębsze znaczenie, określa myśl nadawcy, którą zrozumie właściwie odbiorca z odpowiednim przesłaniem.

Oceniana dysertacja w całości jest oryginalna, zawiera sporo istotnych informacji, choć na początku lektury (rozdział II) miałem wrażenie, że Autor przywołuje oczywiste, bardzo szczegółowe fakty na temat teorii eseju. Może i wydają się one na pierwszy rzut oka bezdyskusyjne, ale bez ich przypomnienia praca byłaby bez fundamentów. A tymi fundamentami są uporządkowane wiadomości na temat teorii eseju w perspektywie gatunkowej, jego początkach, rozumieniu kompozycji, wreszcie osadzeniu eseju politycznego w kontekstach formalnych gatunku, będącego formą komunikacji społecznej.

Doktorant połączył badania Noama Chomsky`ego z rzeczywistością, przedstawił jego sylwetkę przez pryzmat jego poglądów, co skonfrontował ze stanowiskami przywołanych eseistów. Udowodnił także, że mimo różnic biograficznych Istvana Bibo, Vaclava Havla, Leszka Kołakowskiego – ich spojrzenie na otaczającą rzeczywistość (m.in. kwestie społeczne, polityczne, kulturowe) jest podobne. Mgr Stanisław Kuprianowicz w warstwie filologicznej i językoznawczej cel swój osiągnął, przedstawił pracę samodzielną, stylistycznie oraz językowo poprawną.

Konkluzja

Praca doktorska mgra Stanisława Kuprianowicza pt. *Gatunkowa atrybucja eseju politycznego w kontekście poglądów Noama Chomsky`ego na język i społeczeństwo* spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim, dlatego wnoszę o dopuszczenie mgra Stanisława Kuprianowicza do kolejnych etapów przewodu doktorskiego.

Kazimierz Wolny-Zmorzyński

Kraków, 8 lipca 2017 roku.